

Materialen och upphovsrätterna i undervisningen

Utbildningsstyrelsen och Kopiosto utredde under hösten 2018 användningen av digitala material i undervisningen, distributionen av material som lärarna skapar själva samt lärarnas kunskaper om upphovsrätten. Nästan 500 lärare från grundskolor, gymnasier och yrkesläroanstalter svarade på enkäten.

I utredningen granskade man vilka digitala material som används i undervisningsarbetet och hur lärarna använder undervisningsmaterial som de själva eller någon annan har skapat. Dessutom ville man utreda vilka behov lärarna har angående kunskaper om upphovsrätten och hur licenslösningar och tjänster kan utvecklas så att de motsvarar lärarnas behov.

De som svarade på utredningen kan vara något mer digiorienterade, eftersom länken till enkäten även delades på sociala medier i olika grupper med betoning på data- och kommunikationsteknik.

HUVUDSAKLIGA OBSERVATIONER

Särskilt användningen av av-material och nätmaterial i undervisningen har ökat.

Självgjorda material distribueras helst till kollegor inom den egna läroanstalten. Däremot delas självgjorda material mer sällan på nätet.

Upphovsrättsliga problem har ofta att göra med lärarnas ovisshet och tidsbrist.

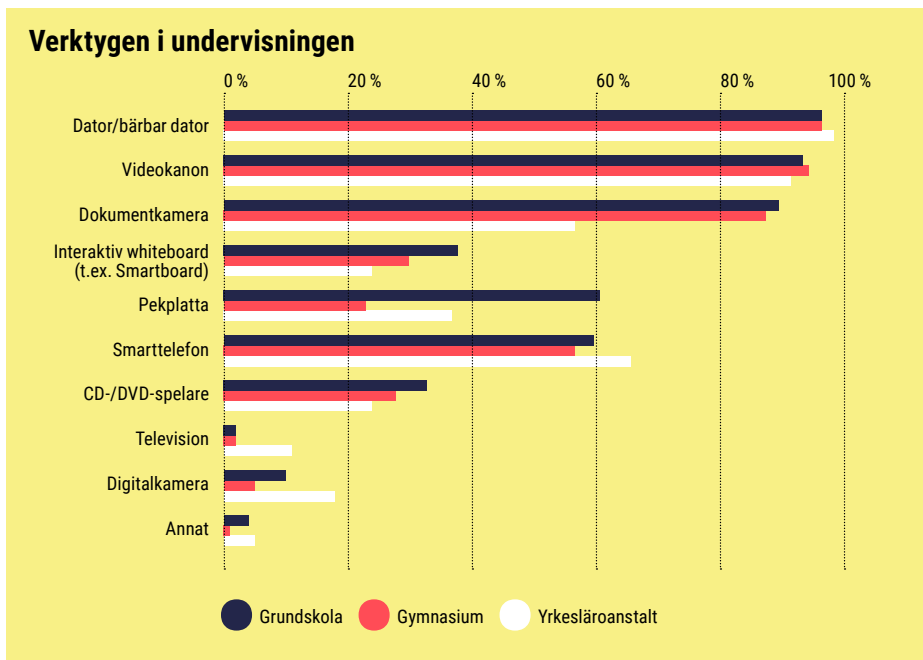

Utbildning och webbplatser upplevs som de bästa kanalerna för upphovsrättslig information. Lärarna önskar mer utbildning om upphovsrätt samt en webbplats där all nödvändig information kan hittas.

Användning av digitalt material i undervisningen

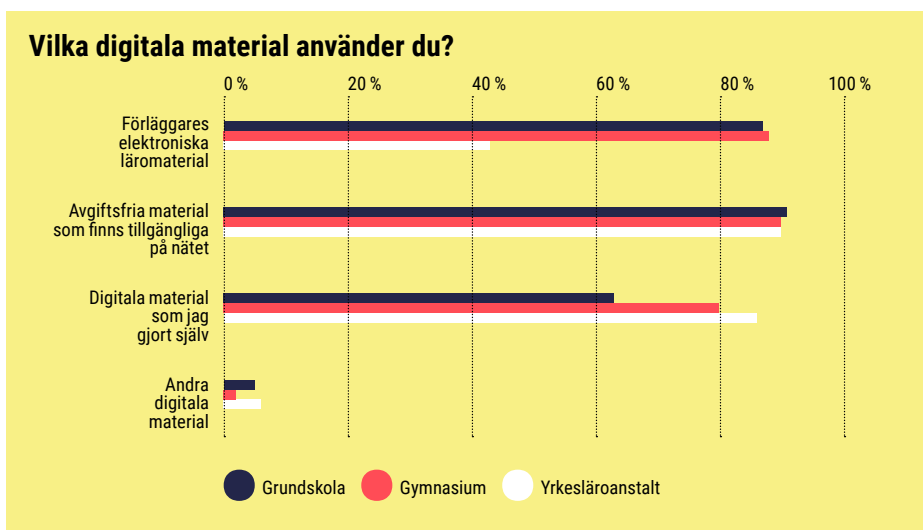
DIGITALA VERKTYG I UNDERVISNINGEN

Digitala material, olika applikationer och apparater utnyttjas omfattande i undervisningen. Över 90 % av respondenterna använder dator och videokanon i undervisningen dagligen. I grundskolor och gymnasier använder nästan 90 % även dokumentkamera dagligen. Smarttelefon och pekplatta används i undervisningen av cirka 60 % av respondenterna. Pekplatta används mer sällan i gymnasier och yrkesläroanstalter.

DIGITALA MATERIAL

Nästan alla respondenter på alla läroanstaltsnivåer använder digitalt material i sin undervisning. I grundskolor och yrkesläroanstalter används det mest avgiftsfria material som finns tillgängliga på nätet. I grundskolor och gymnasier används förutom dessa nästan lika mycket förläggares elektroniska läromaterial. I yrkesläroanstalter används det mer självgjorda digitala material i stället för förläggares elektroniska läromaterial.

DIGITALA APPLIKATIONER OCH SOCIALA MEDIER

Sociala medier i undervisningen

YouTube och sociala medier används omfattande i undervisningen. 70 % av dem som undervisar i yrkesläroanstalter och nästan hälften av dem som undervisar i grundskolor använder sociala medier i sitt arbete.

Sociala medier användes för att dela information eller för tillämpande uppgifter. Respondenter som undervisade i grundskolor berättade dock att de i regel inte använder sociala medier i undervisningen med eleverna på grund av åldersgränserna och dataskyddsfrågorna utan hämtar material och idéer för undervisningen från tjänsterna. YouTube var den populäraste tjänsten på alla läroanstaltsnivåerna.

Digitala applikationer

Över 70 % av respondenterna i grundskolor och gymnasier använder digitala applikationer och andra digitala verktyg i undervisningen. I yrkesläroanstalter användes digitala applikationer mindre i undervisningen jämfört med de andra läroanstaltsnivåerna. 80 % av respondenterna som uppskattade sig ha goda eller mycket goda data- och kommunikationstekniska kunskaper använde applikationer mer i undervisningen än de som bedömde sig ha svagare kunskaper.

De mest använda applikationerna var Kahoot, Padlet, Googles applikationer såsom Google Docs och Google Drive, iMovie, Quizlet, Ekapeli och Geogebra.

Av respondenterna utnyttjar sociala medier i undervisningen

46%

i grundskolor

59%

i gymnasier

69%

i yrkesläroanstalter

Av respondenterna utnyttjar digitala applikationer i undervisningen

72%

i grundskolor

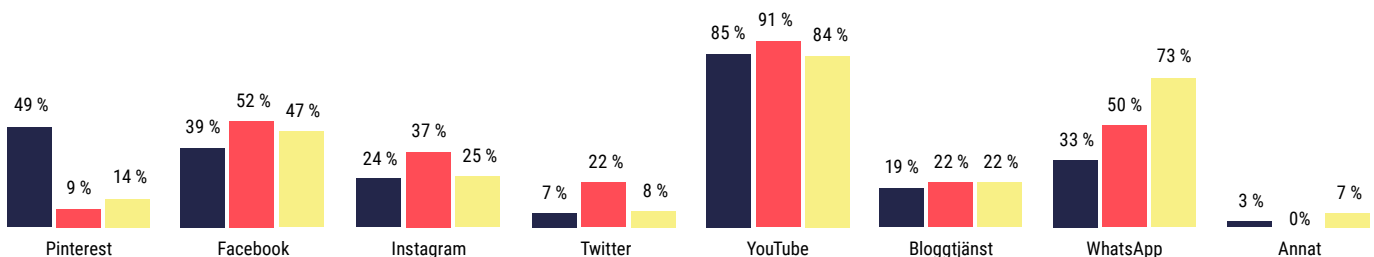
79%

i gymnasier

59%

i yrkesläroanstalter

Vilka sociala medier utnyttjar du i undervisningen med eleverna?

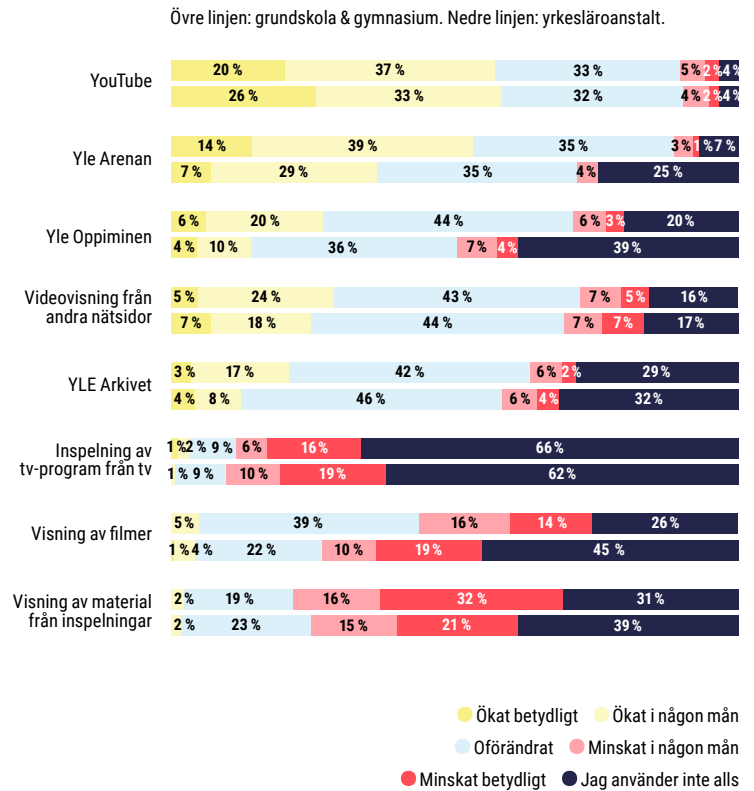
● Grundskola ● Gymnasium ● Yrkesläroanstalt

AUDIOVISUELLA MATERIAL

Användningen av videor och andra audiovisuella material i undervisningen har ökat betydligt. Över 80 % av respondenterna använder audiovisuella material i undervisningen. Särskilt användningen av YouTube och Yle Arenan har ökat under de senaste åren på alla utbildningsstadiet. Visningen av inspelat material hade minskat hos nästan hälften av respondenterna. Fler än sex av tio spelade inte alls in tv-program för undervisningen.

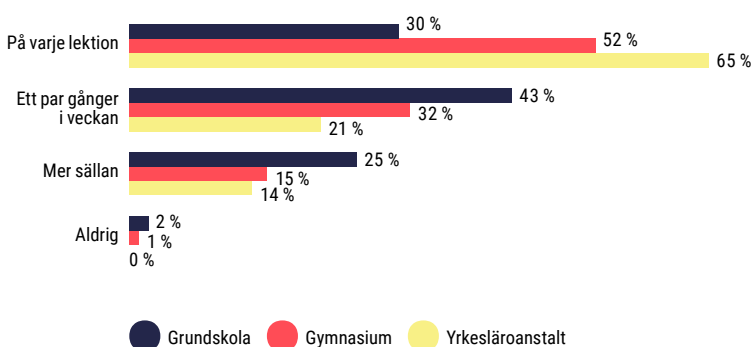
Minskad inspelning av tv-program förklaras delvis av att användningen av tv-program har övergått till direktuppspelningstjänster. Användningen av dessa har ökat i undervisningen under de senaste åren. Även antalet inspelande apparater och tv-apparater i läroanstalterna har minskat.

Hur har din användning av följande av-material i din undervisning förändrats under de senaste åren?

Samlande och delning av eget undervisningsmaterial

Hur ofta använder du undervisningsmaterial som du gjort eller samlat själv?

Undervisningsmaterial som läraren skapat eller samlat själv utnyttjas dagligen särskilt i yrkes- och gymnasieutbildningen. I den grundläggande utbildningen var daglig användning av självgjorda material mindre vanlig än på andra utbildningsstadiet, men nästan tre fjärdedelar av respondenterna som undervisade i grundskolor använder ändå självgjorda material minst en gång i veckan. I regel skapar man eget material då när inget färdigt material finns tillgängligt.

Över 60 % av respondenterna som undervisar i grundskolor och 75 % av respondenterna som undervisar i gymnasier lägger till material som är gjorda av andra, såsom bilder, tidningsmaterial, uttag ur böcker, musik och rörliga bilder till sina självgjorda undervisningsmaterial.

Över hälften av respondenterna som undervisar i grundskola och gymnasium och en dryg tredjedel av respondenterna som undervisar i yrkesläroanstalter använder material med den så kallade Creative Commons dvs CC-licensen i sina självgjorda material. Omkring tre av tio hade inte tänkt på saken eller kunde inte säga om material de kopierade hade distribuerats med CC-licensen.

II CREATIVE COMMONS-LICENS

Creative Commons-licensen hör till de vanligaste öppna licenserna. Upphovsmannen kan tillåta fri användning av sitt verk genom en CC-licens. Licensikonerna anger hur verket får användas.

BY
namnet på upphovsmannen ska anges

ND
Inga ändringar

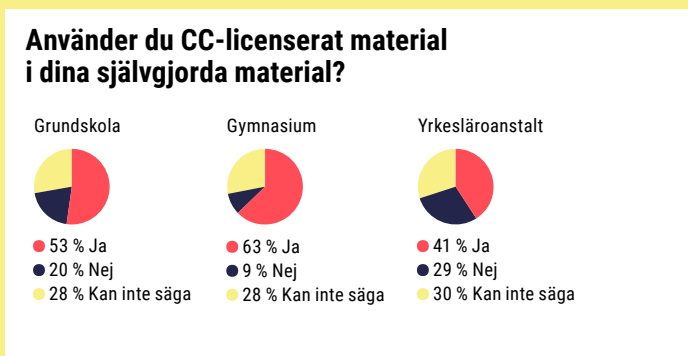
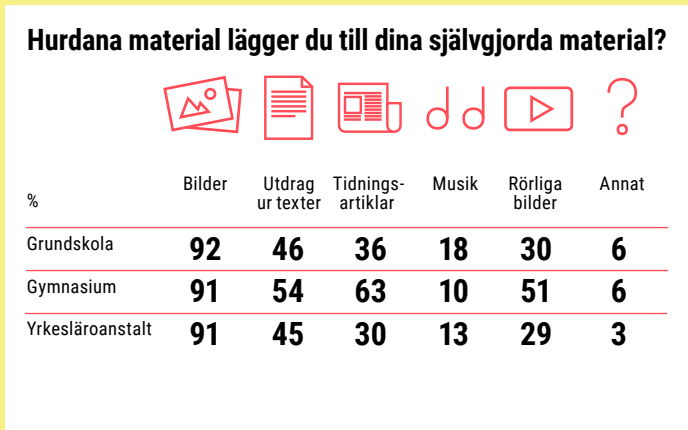
NC
Inte för kommersiellt bruk

SA
Eget verk måste distribueras med samma CC-licensvillkor

CC0
Upphovsmannen har avsagt sig upphovsrätten i den utsträckning som det enligt lagen är möjligt

DISTRIBUTION AV SJÄLVGJORT MATERIAL

Omkring hälften av respondenterna delade sina självgjorda material för andra lärares bruk. Självgjorda material distribueras helst till kollegor inom den egna läroanstalten. Däremot delas eget material mer sällan till andra på nätet. Kulturen av ömsesidighet och hjälp motiverar till att dela eget material. Största delen av de respondenter som delade sitt eget material för andras bruk delade det utan licens. Cirka 10 % av respondenterna delade sitt eget material genom Creative Commons-licensen. Hälften av respondenterna delar inte sitt självgjorda material.

Orsakerna till att man inte ville dela materialet till andra hade anknytning till behoven, upphovsrätterna samt bristen på ersättning. En del upplevde att det inte fanns ett behov att dela det egna material eftersom man ansåg att det som sådant inte skulle lämpa sig för andra undervisningsgrupper eller lärare. Andra ville inte överlåta sina egna material och sina upphovsrätter. För andra var det oklart var man kunde dela sina egna undervisningsmaterial och hurdan materialet borde vara. En del av de intervjuade var mycket kritiska när det gällde kvaliteten av deras eget material och upplevde att det egna materialet inte var tillräckligt bra för att distribueras till en bredare publik.

"Det har inte funnits behov för det än så länge, alla använder helst sina egna material."

– Yrkesläroanstalt

"Jag tänker mig att det är helt bra att dela om det kan hjälpa någon. När man delar i en större grupp så är det ofta så att alla har någon nytta av materialen. Ingen hittar själv på något revolutionärt."

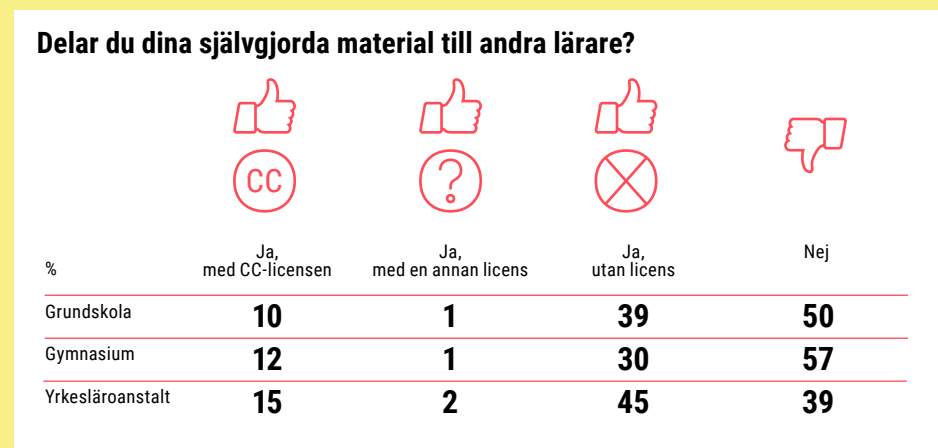
– Gymnasium

"Visst är det vanligt och lätt att dela till de närmaste kollegorna, då det finns en kanal för det. Annars är jag inte alltför produktiv och vet inte riktigt var jag kunde dela material."

– Grundskola/Gymnasium

"Jag delar material till andra lärare och vi delar även annars material mellan lärarna, eftersom det kräver tid och möda att skapa materialen. På nätet vill jag däremot inte dela på grund av upphovsrätterna."

– Yrkesläroanstalt

De intervjuade berättade att de inte vill dela material de gjort för andras bruk gratis, eftersom de hade arbetat så mycket med dem. Man upplevde också att det inte hör till de egna uppgifterna att skapa och dela material. En del anser att lärarna borde få ersättning särskilt då när de har varit tvungna att skapa läromaterial på grund av att läroanstalten inte har erbjudit de material som behövs.

”Jag delar inte ut material till andra lärare. Dessutom är det inte min uppgift att skapa material för andra. Man borde få lön för det arbete man gör.”

– Grundskola

De intervjuade som delade ut material öppet på nätet eller var villiga att göra det delade ut läromaterial i Facebook-grupper, i bloggar och på YouTube. En del av dessa intervjuade berättade att de inte nödvändigtvis delar ut hela läromaterial utan snarare idéer och sätt att undervisa.

Upphovsrättsliga problem i undervisningen

Jämfört med den tidigare utredningen som genomfördes 2015 kände man till upphovsrätten lite bättre. Läroanstalternas licenslösningar var mer bekanta än förut. Särskilt de som deltagit i upphovsrättsutbildningar kände licenslösningarna bättre än de andra respondenterna.

28 % av respondenterna som undervisar i grundskolor och 41 % av respondenterna som undervisar i gymnasium berättade att de hade stött på upphovsrättsliga problem i undervisningen. Av respondenterna som undervisar i yrkesläroanstalter hade 22 % stött på problem. I likhet med tidigare utredningar framgick det att de respondenter som hade deltagit i upphovsrättsutbildningar upplevde upphovsrättsliga problem oftare än de andra respondenterna.

Lärarna upplever också att det finns för många regler, vilket gör det svårt att iaktta och komma ihåg dem alla. De upphovsrättsliga problemen hade ofta att göra med lärarnas ovisshet om var gränsen för de olika materialens användning går. Man upplevde också att upphovsrättslagarna och -reglerna inte är tidsenliga.

I utredningen framgick att de som noterar reglerna om att spela upp videor oftare upplever upphovsrättsproblem. När det gäller olika material stötte man på problem särskilt med videor på YouTube, filmer och bilder.

”Det finns så många olika upphovsrätter och informationen är så utspridd. Med tanke på undervisningen försöker jag hitta alla olika alternativ, men helhetsbilden är mycket stor och det är utmanande att behärska helheten.”

– Yrkesläroanstalt

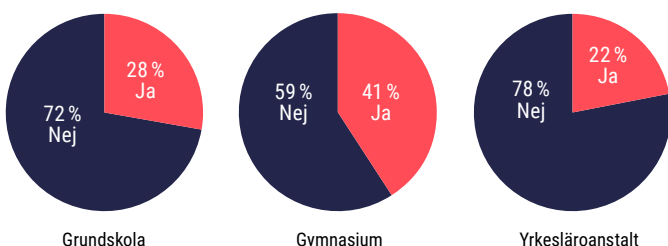
”Problemet är att jag vet att jag bryter, jag använder inspelningar som jag inte får använda, tar kopior som jag inte får ta. Anslagen är så små.”

– Grundskola

”Föreskrifterna är föråldrade. De beaktar inte undervisningen, hur mycket man använder material och att man använder andra medier än läroböckerna. Skolan har annorlunda behov i dag.”

– Gymnasium

Har du stött på upphovsrättsliga problem i ditt undervisningsarbete under den senaste tiden?

DE VANLIGASTE PROBLEMEN SOM LÄRARNAS STÖTTE PÅ

1. PROBLEMEN MED ANVÄNDNINGSRÄTTEN

Man stötte på upphovsrättsproblem särskilt med videor på YouTube, filmer och bilder. Respondenterna hade svårt att veta vad som är tillåtet att visa och vad som inte är. Tidsgränserna för visning av tv-program som finns i tv-företagens tjänster samt inspelade tv-program vållade också huvudbry.

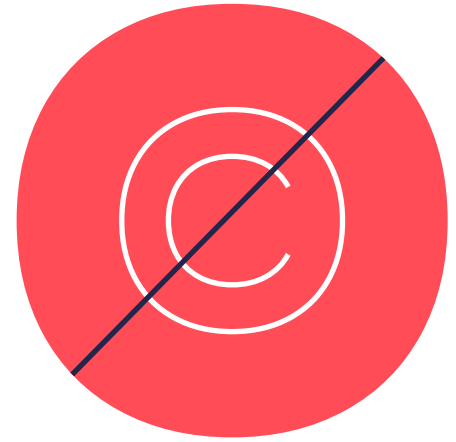
För en del var det oklart hur mycket de fick kopiera ur böcker, även om en del kände till Kopiostos anvisningar intill kopieringsmaskinen

2. REGLERNAS MÅNGFALD OCH BRIST PÅ INFORMATION

En del av respondenterna upplevde att lärarna överhuvudtaget visste rätt lite om upphovsrätten. I allmänhet upplevde man att problemen berodde på upphovsrättsreglernas mångfald och oklarhet samt brist på information, tid och anslag. Det fanns för många regler, vilket gjorde det svårt att komma ihåg och iaktta dem. Största delen av respondenterna var ändå bekymrade över att bryta mot upphovsrätten.

Å andra sidan upplevde en del att lagen inte motsvarar dagens läge då man i undervisningen använder sig av många andra slags material än läroböcker, såsom videor, filmer och reklam.

3. ATTITYDER TILL UPPHOVSRÄTTEN

I största delen av svaren syntes viljan att iaktta upphovsrätterna, men eftersom de inte var tydliga och lättförståeliga, bröt man mot dem. Trots det upplevde många upphovsrätterna som viktiga.

Bland såväl lärarna som eleverna förekommer även likgiltighet mot upphovsrätterna. Det framgick att lärarna och eleverna visste om upphovsrätten, men att de i praktiken inte brydde sig inte om dessa regler. Därför efterlyste man attityduppfostran för såväl lärare som elever.

II LÄROANSTALTSLICENSER

Utbildningsstyrelsen har skaffat licens för kopiering och användning av tv-program för småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen, den grundläggande utbildningen, gymnasieutbildningen och utbildningen som leder till en yrkesinriktad grundexamen.

Kopieringslicensen möjliggör partiell kopiering och digitalisering av tryckta publikationer, utskrift av digitalt material samt kopiering och användning av nätmaterial i undervisningen.

Med licensen för användning av tv-program får man visa inhemska program från Yle Arenan och Arkivet samt

spela in tv-program från vissa kanaler för bruk i undervisning.

Läroanstalten eller kommunen kan skaffa en licens för visning av filmer från APFI när det gäller vissa inhemska filmer (www.apfi.fi) och M&M Viihdepalvelu Oy när det gäller utländska filmer (www.elokuvalisenssi.fi).

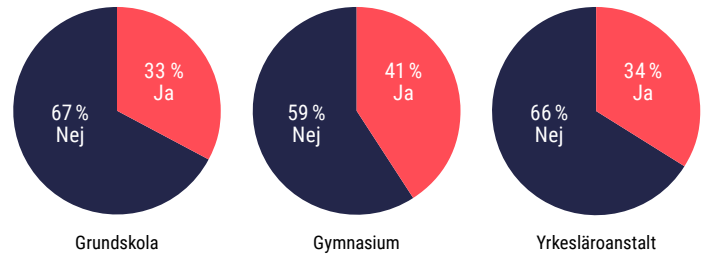
Mer information om läroanstaltens licenser och upphovsrätten finns på adressen www.kopiraittila.fi och på Kopiosto www.kopiosto.fi.

VILKA SKULLE VARA DE BÄSTA KANALERNA ATT FÅ INFORMATION OM UPPHOVSRÄTTEN?

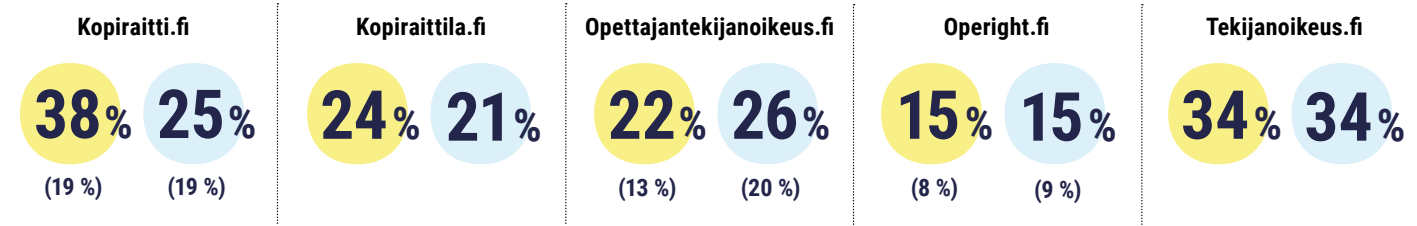
Utbildningar och nätsidor upplevs som de bästa kanalerna för upphovsrättslig information. Omkring en tredjedel av respondenterna hade deltagit i en utbildning om upphovsrätten under de senaste åren. Andelen var lite större bland dem som undervisar i gymnasier. Lärarna utnyttjar nätsidor mer än förut när de söker information om upphovsrätten. På grund av den stora informationsmängden och bristen på tid önskar respondenterna att all nödvändig information skulle finnas på en enda webbplats och att till exempel Kopiosto årligen skulle skicka sammanfattad information om vad man får göra i undervisningen, vilka saker man borde lära eleverna om upphovsrätten och vilka saker lärarna borde veta.

Jämfört med utredningen från 2015 hade användningen av nätsidor om upphovsrätter ökat på alla läroanstaltsnivåer. I den tidigare utredningen frågades inte om användning av webbplatserna Tekijanoikeus.fi och kopiraattila.fi.

Har du någonsin deltagit i en utbildning om upphovsrätt?

Av respondenterna har använt följande nätsidor

Grundskola/Gymnasium Yrkesläroanstalt I parentes jämförande uppgifter från år 2015.

KOPIRAATTILA SKOLA

Kopiraattila skola är ett webbmaterial för inläring av och undervisning i upphovsrättigheter med hjälp av spel. Materialet är avgiftsfritt för läroanstalter. I Kopiraattila finns det såväl information om upphovsrätter och läroanstaltslicenser som spelliknande material, minneslistor, källförteckningsanvisningar och mycket annat – allt på samma plats. Det finns eget spellikt material för alla skolstadierna. Även lärare kan själva studera upphovsrätterna och avlägga kunskapsmärket Upphovsrättskännare.

www.kopiraattila.fi/sv

Så här gjordes utredningen

Utredningen genomfördes av Kuulas Helsinki på uppdrag av Utbildningsstyrelsen och Kopiosto. Utredningen genomfördes under hösten 2018 som en internetbaserad enkät, på vilken sammanlagt 466 lärare svarade. Därtill intervjuades 30 lärare för utredningen.

Länken till enkäten delades i Kopiostos undersökningspanel och nyhetsbrev samt i Utbildningsstyrelsens och Kopiostos kanaler i sociala medier och olika grupper inom undervisningsbranschen, bland annat grupperna Tieto- ja viestintätekniikka opetuksessa, LUKE-verkosto, Alakoulun aarreaitta, Oppimisen tulevaisuus och TVT lukio-opetuksessa. Eftersom enkäten även har delats på sociala medier i grupper med informations- och kommunikationsteknikteman, kan något flera digiorienterade lärare ha svarat på enkäten.

Rapporten hittas på Kopiostos webbplats www.kopiosto.fi/sv/.

Källa: Materiaalit ja tekijänoikeus opetuksessa.

Terhi Hyvönen, Priska Niemi-Sampan, Annarita Koli. 2018. Kuulas Helsinki.

www.kopiosto.fi

www.oph.fi